

Slobodan Zubanović

SLIKE, UNATRAG, SA PESNIKOM

*Pesnika ne može objasniti ništa,
čak ni njegova smrt.*
V. Holan

*Kad pesnik umre
smrt skine maglu s njegovih stihova.*
Lj. Simović

Ko je taj, što luta

Dogovor je bio da se nađemo kod Vuka. On će doći pešice, odozgo, od Liona, Bulevarom kralja Aleksandra, do Studentskog doma „Kralj Aleksandar I“, popularno zvanog „Lola“, ja sa Dorćola, odozdoo, bulevarom, u stvari jednom ulicom sa četiri naziva, takođe peške.

Stigao sam do bivše kafane „Žagubica“, sada pivnice „Tramvaj“, nešto ranije; naš prvi susret dogodio se gotovo pre pola veka. U kafani „Kolarac“, u Knez Mihailovoj. S tom mišlju prošao sam kraj spomenika Puškinu, u Parku Ćirila i Metodija, i produžio stazom, napred.

Milutin Petrović se pojavio na stepeništu, mahnuvši – i već smo se uglas pitali – gde ćemo? Bili smo pod maskama, prošlo je podne trećeg dana novembra. „Da šetamo“, predložio je.

Prošli smo pored Puškina, s komentarom da je postamenet prevelik za pesnikovu malu figuru i zaputili se prekoputa, u mir ulica: Čelopečka, Držićeva, Vojvode Bogdana, Zahumska... Ulice su bile puste kao da je nedelja, utisak su pojačavale slike nekoliko starih kuća, delovale su prisno i u propadanju. Zastali smo ispred zatvorenih vrata kafane „Oblak u pantalonama“. Epidemiološke mere učinile su svoje, sad su i nas dvojicu dovele u neugodnu situaciju...

U stvari, sve naše šetnje završavale su negde za kafanskim stolom. Leti, u baštama „Orašac“, „Ribolovačka priča“, zimi u „Kafanici kod dede“ ili u restoranu „Don Gedža“. Predložio sam da šetnju nastavimo do „Male Kolubare“ u Ivankovačkoj. U šetnji nikad nije žurio, kao ni za stolom, polako, noga za nogom, kašika za kašikom.

Takvi su mu i stihovi. Ne mogu se čitati s nogu, u brzini. Svaka reč je stopa, svaki stih korak. Tu se penje i silazi, zastajkuje, merka, odgovara, pita i ogovara, pogleduje, zalazi, istovremeno sedi i hoda. A najmanje govori, čak ni onako, ispotiha. Ili, ima reči, onoliko koliko je potrebno da se pređe s jedne na drugu stranu ulice. Njegovo nekakvo isprekidano ćutanje, na hartiji, bila je priča. U stvari, svaka njegova reč bila je slika. Slično gledanju, lutanju nekog oko nas, nepoznatog i nevidljivog. Zauvek neprimetno prisutnog. Tako se gleda kroz staklo kojeg nema.

Kafana je bila avetinjski prazna; ako se ne računaju siluete konobara u polutama šanka i jedan sto prepun ostataka obilnog ručka, za kojim su sedele dve žene, vitke i ne preterano mlade, kako bi rekao jedan naš, pokojni, prijatelj. Čašice rakije ispuštale su samo koliko da pripale novu cigaretu, glasno pričajući kao da su kod kuće. Posle nekoliko poziva mobilnim, za stolom se pojavio krupan, visok čovek u debeloj jakni, zakopčanoj skoro do grla. Seo je, izvadio iz džepa debeo svežanj novčanica, platio njihov ručak i naručio novu turu.

Popili smo po čašu lepog crvenog vina iz podruma „Rajković“ i polako se spremali da krenemo. „Vidi, vidi“ – najednom me je Milutin uhvatio za ruku – „onaj se izuo.“ Muškarac je, uz ciku žena, sedeo u vunanim čarapama, stopalima gurkajući tamo-amo cipele, od kojih je jedna bila prevrnuta.

Napolju se već crnelo kad smo se rastali, u smehu. Dobar je to naslov za knjigu, rekao sam, kako ono beše: „Vidi, vidi“? „Jeste, može... uzmi... ako ti se dopada“, reče, „ali bez zapeete između.“ I dodao je: „Da se vidimo, kad ti pošalju, onaj kaberne, iz Rivice...“

Vazduh jedino ostaje, dragi moj

Dugo sam vremena utrošio nagovarajući ga da navrati kod nas u Srem, u selo Kraljevci, gde smo boravili često, i dugo, od ranog proleća do zimskih dana.

Sećajući se vremena kada smo išli u goste kod pesnika, Borislava Radovića, na Umku, sladio sam mu te časove koji se ne mogu zaboraviti – druženje u razgovoru na sto tema, uz „slonovo uvo“ na roštilju i vino iz pesnikovog podruma – misleći da ću ga odobrovoljiti i privući na dolazak i nov doživljaj u pejzažu ravnice.

Imao je poseban red, ne bih rekao ritual, oko priprema za putovanje i neobično, veoma uredno, ponašanje u gostinskim sobama koje smo delili prilikom različitih a zajedničkih, književnih, prilika. Na primer, često je otvarao prozore odmah po ulasku u sobu, uz ironičnu primedbu: „Vazduh jedino ostaje“, i pedantno dovodio stvari u red.

Na isti način raspremao je i reči. Kraće i duge pauze između njih, ili stihova, bile su mu potrebne zbog provetranja pesme, upotpunjujući misao oko koje smo se odavno složili: poezija je pauza između disanja.

Beskrajne beline nisu se, magličasto, obmotavale samo oko reči u njegovim pesmama nego su ih napuštale, seleći se iz knjige u knjigu. Na kraju krajeva, njihovi naslovi otkrivaju šta i da li misle samo o sebi: *Promena* je izazivala *Svrab*, *Stihija* oblikovala *Knjigu*, *Naopako* se udružilo *Protiv poezije*, *Poezija snova* postala je *Rasprava sa Mesecom*, *Nerazumne* se obražavaju u *Sve što imam*...

Sasvim je prirodno da u tom, vazdušastom, prostoru pesme lelujaju, bez poruke i pouke, između tamo i ovde, ugrožavajući i pesnika i čitaoca samim pitanjem: šta će nam poezija?

Na jednoj književnoj večeri u Pančevu, priređenoj u znak sećanja na pesnika Dušana Vukajlovića, rekao je da će čitati dve pesama pod zajedničkim naslovom – *Protiv poezije*. Kako me je ta najava zainteresovala, a nastupao sam posle njega, izjavio sam da ću čitati nekoliko pesama iz ciklusa – *Za poeziju*. U stvari, bio sam izazvan njegovim, provokativnim

nastupom, pa sam hteo da pariram izmišljajući naslov koji, tobož, brani poeziju. Novinari su zabeležili da je to bilo jedno od retkih, dinamičnih, književnih večeri.

Javni nastupi u kojima je učestvovao bili su retki, nekako se uzdržavao, kao da je u sebi vagao, ili više pitao, da li je njegovoj poeziji tu mesto, i ako jeste da li baš mora. Zanimljiv je bio i njegov izlazak na scenu: sporo i nekako bezvoljno, kao da ga neko tera na čitanje da bi potom, duže i lagano, prevrtao stranice, kao da se dvoumi ili ne zna, koje bi pesme u tom trenutku pročitao; uopšte, bio je to stav – šta ću ja ovde...

Ipak se pojavio, jedne godine, pred jesen. Od tada je dolazio redovno, u isto doba. Poslednji put stigao je taksijem, dovezao ga je čovek koji ga je, nekoliko godina unatrag, stalno vozio u užičku Mionicu, gde je ostajao više dana kod imenjaka, gazda Milutina, bežeći od letnjih vrućina. Odmah je prošetao dvorištem, zagledao voćnjak, sišao u mali vinski podrum, obišao sobu u kojoj će boraviti; i seo za sto – ispod vinove loze, vadeći iz ranca poklončić, mali *bluetooth speaker*, koji će nam u svežim večerima biti muzički saradnik, uz priču i vino, naravno – kao da govori pesmu, „Izjava“:

To je priroda.

Ovo je moja ozbiljna

izjava, i ona se

ima poštovati.

I raspitivao se za ćevabdžinicu o kojoj sam mu pričao, „Kod Vite“, u Rumi.

Sutradan je, gotovo krišom, fotografisao toranj Crkve Sv. Nikolaja od koje nas je delilo komšijsko dvorište.

Umorni cenzor

Bio je, Milutin Petrović, pesnik koji je, na izvestan način, odredio moju književnu sudbinu. Ne mislim pritom na uticaj njegovih stihova, ili na njegov radikalni stav prema stihu, ta staza je dobro utabana i toliko prepoznatljiva da ju je teško dosegnuti.

Radi se o drugom – o njegovoj jasnoj tvrdnji, stanovištu, da poezija mora biti životno opredeljenje, a da sve ostalo zavisi od slučaja, hrabrosti, talenta i pratećih elemenata kao što je, na primer, književni život, i ko zna šta još, od čega zavisi uspeh čoveka koji se upušta u pesništvo.

Kad je postao glavni i odgovorni urednik *Književnih novina*, prihvatio sam, sa iznenađenjem njegovu ponudu da budem urednik za poeziju. Imao sam odštampanu jednu knjigu pesama, u pripremi drugu. Kada je Milutin ostao bez posla, nakon slučaja sa zbirkom *Istočnice* Ljubomira Simovića, i novine nakon toga gotovo godinu dana imale pauzu u izlaženju, predložio je Miodragu Perišiću, novoizabranom uredniku, da me „uzme“ za sekretara *Književnih novina*; odmah sam raskinuo stalni radni odnos, i otisnuo se u svet slobodnih umetnika...

Milutin je već bio osnovao časopis za veru i kulturu, *Istočnik*. Pokrenuli smo, nedugo potom, zajedno, časopis za poeziju i teoriju poezije *Poezija*, u želji da otvorimo nov prostor

za granu književnosti o kojoj se, na ovim prostorima, počesto govori sa podsmehom. Obavlja sam poslove glavnog i odgovornog urednika tog časopisa, Saša Jelenković bio je sekretar... A kada je 2001. godine, na veliku inicijativu grupe književnika, u kojoj je prednjačio Milutin Petrović, osnovano Srpsko književno društvo, postavljen sam za glavnog urednika *Književnog magazina*, časopisa društva. Nažalost, zbog smanjene finansijske pomoći Ministarstva kulture oba časopisa su ugašena, a treći, *Književni magazin*, dan-danas tetura kao grogirani bokser, dok rijaliti programi cvetaju...

Na naslovnoj strani *Književnih novina* od 7. aprila 1983. godine, u kojima su štampane *Istočnice* Ljubomira Simovića, sa crtežima Marija Maskarelija, objavljene su dve pesme i jedna gravira. Gravira iz 1882. godine, sa tekstem: E. J. Marej nišani svojom fotografskom puškom, i naspram nje dve pesme, jedna ispod druge, D. H. Lorensa: „Cenzori“, u prevodu Raše Livade, i pesma Desanke Maksimović, „Iskustvo“. U Desankinoj pesmi stoje i ovi stihovi:

(...)
Znam željne odmazde sa rukom koja
mora da se sputava.
(...)

Neki nesretnik bi mogao pomisliti da se, iz novina, puškom, i to još fotografskom, nišani na cenzora i njegovo iskustvo.

Istočnice nikad nisu bile zabranjene, još gore, pesme iz zbirke, njihov autor, novine u kojoj su objavljene, urednik i njegovi saradnici, većina pisaca, čitaoci za i čitaoci protiv, prošli su kroz višemesečnu ideološku veš-mašinu. Ako za nju ima simbola to su dve slike: slika nemoći i straha, kada autoru *Istočnica*, po sopstvenom priznanju, „ispadaju“ novine iz ruku posle pročitanoog naslova teksta u kojem su napadnute njegove pesme u dnevnim novinama, i slika „lojalnog“ građanina koji se, uvren da brani besprekornost države, obraća pesniku preko lokalnih novina tekstem koji završava *pesničkom* umotvorinom: „Šta ti je ovo trebalo, sunce te jebalo!“

Dok čitam te rečenice, jedna mi je scena stalno pred očima.

U sali Udruženja književnika Srbije, čini mi se na Desetoj delegatskoj skupštini, zakazanoj znatno kasnije nakon ostavke Uredništva *Književnih novina* i njegove ostavke na mesto glavnog urednika Milutin je sedeo i ćutao, sve vreme. Takav je bio i kada mu je Desanka Maksimović, u svom maniru, glasno i jasno, uputila apel, neku vrstu poziva na izjašnjavanje, pošto je naglasila da je „uvek sa onima“ koji su za opstanak *Književnih novina*: „Ako od vaše reči zavisi da li će *Književne novine* i dalje izlaziti, onda vas molim da prežalite nešto što vam je drago; ima stvari koje su draže od ličnog ponosa... Čovek je častan kad je častan, ništa ga spolja ne može učiniti nečasnim...“

I dalje je sedeo mirno, malo pognute glave, duga kosa padala mu je na ramena, gotovo odsutan, kao da svima odgovara ćutanjem. Možda je pomišljao da je jedina pesnikova muka, kako je govorio – „kad mrvni poeziju, kad je sabira, obnavlja“ jer, to je „njegova pravcata angažovanost“.

A možda je, već tad, imao na umu reči koje će se, nekoliko godina kasnije, naći u jednoj od njegovih pesama:

Ne podrhtava više olovka.

1990, maj 21, 11 59' 59", Beogradski metro

Dvadeset prvog maja 1990. godine u 11 časova, 59 minuta i 59 sekundi, dakle, sekund do dvanaest, u svojoj uvodnoj pesmi knjige „O“, pesnik izjavljuje, zagledan u predeo gde nema života: „Video sam pre potopa.“ Naravno, Milutin Petrović nije čovek koga je Bog obavestio o onome što se još ne vidi, da bi, eto, sagradio kovčeg koji se zove knjiga pesama, ali da je „ozbiljna izjava, koja se mora poštovati“, shvatio sam čitajući završnu pesmu knjige „O“. Ona je datirana istog dana kada i uvodna. Ali, sada je: 1990, maj 21, 12. Tačno podne.

U jednoj sekundi, između prve i poslednje pesme, proteklo je pedeset pesama Milutina Petrovića.

Ne znam zašto me je taj interval od jedne sekunde, podsetio na cirkuskog artista koji tačku na trapezu izvodi ne dozvoljavajući gledaocima slutnju pada, već samo izazivajući osećaj da se to može dogoditi.

„Prastara slika čovekovog pada na zemlju, koja ulazi u klasične religiozne simbole (Biblija, Vede), i metafizičke (Platon), izraz je ne samo jedne meditacije o čovekovom položaju u svetu, nego i posledica jednog osećanja koje se u vezi s njim ponavljalo. U oba slučaja taj pad, samim karakterom svoje slike, podrazumeva slutnju ranijeg čovečjeg postojanja koje prethodi ovozemaljskom i ovotelesnom, ali isto tako podrazumeva i neku krivicu, ili bar razlog i moralne nedovoljnosti, s koje je čovek morao da napusti svoju prethodnu egzistenciju za račun sadašnje“, zapisuje Miodrag Pavlović u jednom tekstu o Disu.

Petković je dotakao dno očajanja, Petrović se popeo na vrh nerazumnog.

Knjigu „O“ pesnik je „tumbao“ u stilu svoje posebne akrobatike. Prvo izdanje objavio je 1990. godine, u beogradskoj „Prosveti“. Drugo 1991. u Sarajevu, u izdanju „Svjetlosti“, sa pridodatim ciklusom „Naopako“ – u knjizi pod naslovom *Knjiga*; recenzenti smo bili Stevan Tontić i ja. Da bi se *Naopako* pojavila kao posebna knjiga, šest godina kasnije, 1997, u izdanju Umetničkog društva „Gradac“ iz Čačka.

Pedeset pesama, slika, iz knjige „O“, u „borbi protiv stvarnosti“, u dramatičnom doživljaju, u padu, u „borbi protiv simbola“, u „zoni rizika“, nastalo je u „čežnji za lepom pesmom“. Sve su zapisane *pre novog potopa*, a upućene nepoznatom, u čije „postojanje pesnik ne može da sumnja ne posumnjavši u sebe“. Osamnaesto slovo ćirilice, koje najbolje izražava, nagli uzvik i zaprepašćenje, radost i bol, slovo koje je i hemijski znak elementa neophodnog za disanje, savršeno je izabrano za naslov te knjige. To slovo nemušti izgovore kad spoznaju čudo, a blagoglagoljivi kad im svetlost, koja šikne, oduzme moć govora. Slovo rođenja, slovo O, mala je, kristalna bašta zemlje Poezije u kojoj pesnik Milutin Petrović rasipa, ili raspoređuje, svoje fragmente za njenu istoriju.

Što se potopa tiče, sačekajmo; metro odavno čekamo. Nivo mora, kad se led na polovima otopi, povećao bi se, kažu, za šest metara. Ali se to, isto tako kažu, neće dogoditi u

nekoliko sledećih stoleća. Tek posle stihije dolazi potop. Kao što je poznato, pesnici uvek pišu malo unapred...

Nakon jednog književnog okupljanja, ako me sećanje ne vara, u Novom Sadu, desio se neobičan događaj. Pri kraju zajedničkog ručka Milutin se kladio, ne znam zašto i kojim povodom, sa jednim mlađim književnikom, da može tešku kafansku stolicu držati više od sekunde na vrhu brade. Nastao je metež, razmenjivani su začuđeni pogledi i neverica, sto je pomeren u stranu da bi se oslobodio prostor i gotovo hipnotisani gledali smo pesnika kako, s koncentracijom igrača na žici, s pogledom u nebo, održava ravnotežu i dobija opkladu.

Nikada nisam saznao kada je, kako i gde, naučio tu veštinu.

Danas imam utisak da nam je prikazivao svoj književni postupak.

Glava na panju

Naše prijateljstvo započelo je, slučajno, a trajalo dugo. Dogodilo se to u kafani „Kolarac“, u Knez Mihailovoj, igrom onog komedijanta, slučaja. Jednog prepodneva bio sam se namerio da kupim knjigu pesnika Milutina Petrovića *Glava na panju*, izašlu prethodne godine u „Prosveti“. Listao sam je, u nekoliko navrata, u knjižari.

Privukli su me, pre svega naslovi pesama i jedna koju sam, posle nekoliko listanja, znao napamet: „Labud gleda, glavu ne pomera.“ Mislio sam da se naslov knjige odnosi na glave onih koji se odaju pisanju pesama. Odmah sam naslutio da se bat tog novog koraka u našoj poeziji, izazov u novom načinu gledanja, i posebnost originalnog pesničkog prosedea, neće mnogima dopasti; nedostupna i zamršena čitljivost, skoro zagonetnost, tražila je od čitaoca – „led na glavu, burazeru“, kako se, „kritički“, izrazio Milutinov prezimenjak, pesnik Branislav Petrović.

Izašao sam iz „Gece Kona“ s tanušnom knjigom belih korica i uputio se prema „Kolarcu“, misleći da ću tamo sresti neke od polaznika tek završenog kursa pisanja poezije koji je vodio Miodrag Pavlović, ili videti nekog od poznanika, studenata Pozorišne akademije, čije su prostorije bile sprat iznad kafane.

Pri ulazu, za stolom preko puta šanka, ugledao sam pesnika i zamolio ga da mi potpiše tek kupljenu knjigu. Pogledao me je začuđeno, upitao me za ime i prezime, a zatim, crnim flomasterom, napisao sledeću posvetu, ispod naslova:

GLAVA NA PANJU

Slobodanu Zubanoviću,

28. 4. 72.   *Milutin*

Beograd

Ostali smo u razgovoru dugo, što je, s obzirom na vreme i način upoznavanja, bilo neobično, pretresajući više tema istovremeno, uglavnom o poeziji i pesnicima. Takav ton zadržali smo, sledećih godina, u časovima budućih, porodičnih okupljanja i u susretima sa dragim prijateljima – posebno u stanu pisca Vojislava V. Jovanovića...

Iako je smatrao, i često isticao, kako je *Promena srce* njegove poetike, Milutin Petrović je promenu izvršio knjigom *Glava na panju*. Mirne savesti precrtao je prve dve knjige, *Tako ona hoće* (1968) i *Drznoveno roždestvo* (1969) i krenuo u osobenu, pesničku, avanturu.

„Poezija je ironija“, veli on u pesmi „Poezija snova“ i dodaje: „ideš u susret jednom“ i „nabasaš na drugo“, te da „treba ostaviti pisanje poezije“. Liči to, pomalo, na šetnju kroz nepoznat šumski predeo pun nedoumica, gde se ukrštaju staze za koje se ne zna kud vode i s čim se prepliću, a opet, na kraju izvedu na čistinu i otkriju pravi put. Usuđujem se reći da Milutin nije dugo lutao. Odabrao je, rezantno, osoben i neobičan pesnički pravac. Borislav Radović veli da takav izbor puta zahteva „svojevrstu vrstu askeze“, i trpi „neograničeno poverenje u ono što ostaje izvan domašaja reči“.

Svi koji uzmu da čitaju knjige Milutina Petrovića moraće da se upuste u susret sa drukčijem i čudnovatim, nekonvencionalnim i senzualnim; moraće da se potrudu da u njima nađu onu vrstu poezije blisku sopstvenim čitalačkim navikama.

U svakom slučaju, zarad dubokog razumevanja njegove poetike, čitaoci i tumači njegovog pevanja moraju otkriti da pesnikov najbitniji cilj nije u tome da stvari i situacije, događaje i osećaje, od najmanjih sitnica do zamršenih prilika, samo preslika, poređa, oneobiči i podastre; moraju, da se, zajedno s pesmama, obaviju i oblakom sopstvene mašte, pristajući da budu pesnikovi dvojnici. Onako kakav je on bio sa svojim prizorima, dosežući najviše domete modernog u srpskoj poeziji.

Takav zadatak danas, kada je pesnik *onamo*, a mi na ovom mestu, predstoji i nama, njegovim družbenicima; i sledećim generacijama pesnika i kritičara, i više.

Milutin Petrović

(Kraljevo, 1. maj 1941 – Beograd, 28. decembar 2020)

KO JE TAJ, ŠTO LUTA

Svakog dana napuštam kuću
Neočešljan   Prsti
tuđi kroz kosu
U gnezdo se svijali
Gledali me požudno
ulicom Posle sam ulazio u
tramvaj Namrgođen
Da bi me se plašili
Shvatili su I onda me
nisu ostavljali na miru
Vraćali se bezbroj
puta Kad mi nije dosadilo
privikao bih se Na njihove
poglede
Gledao sam iskosa Kroz staklo

UMORNI CENZOR

Ne podrhtava više olovka.
Lezi, spravice,
protiv svih
sistema,
npr. taloženja pepela u
kasno bronzano doba.

1990, MAJ 21, 11 59' 59", BEOGRADSKI METRO

Ne pretvarajući se, u šumi, pošao sam
na dalek put. Ispratili su me, iako
nije bilo pogodno vreme
za rastanak.

Hodao sam ivicom puta, i tu sam se
predao mislima. Došao sam.

Niko se nije šunjao oko kuće.

Nije bilo života.

Ušao sam.

Na poslednjem spratu otvorio sam prozor, raširio ruke,
lestve.

Lebdeo sam, Nisam skrenuo pogled,
svetlost je šiknula.

Stalo je srce.

Video sam pre
potopa.

GLAVA NA PANJU

Kad gledam
glavu na panju

Mislim na

truli krastavac

Čovek najpre

ogluvi Posle

jednostavnije

odlazi u smrt

Ne čuje okolina

šta govori Hvale

Zavide

Itakodalje

A to je vrlo važno

Glava na panju

néma je

Stidljiva I čupava

VAZDUH JEDINO OSTAJE, DRAGI MOJ

Kraj prozora mansarde

prijatelj mi je rekao

Podižući desnu ruku

Vazduh jedino ostaje

dragi moj Kad sam došao

da ga posetim u

njegovom skrovištu

Tamo je odvojen od ljudi

čitao knjige i tumačio

skrivena značenja

Dugo je držao ruku

ponad naših glava

Ponavljajući iste reči

Kako mogu da zaboravim

visoku travu Kroz

koju sam promicao Ni

očima ne tražeći izlaza

Da li sam hteo da mu

kažem Kraj prozora

njegove mansarde Šta

nas čeka

МИЛУТИН ПЕТРОВИЋ
и десет предмета
(Снимио: С. Зубановић)